Notitie Uitvoering Erfgoedstrategie

2021 en verder

Op 9 september 2020 heeft de gemeenteraad de Erfgoedstrategie vastgesteld. De Erfgoedstrategie bepaalt de koers en richting voor het erfgoedbeleid voor de komende jaren. In deze notitie wordt uiteengezet hoe uitvoering wordt gegeven aan de Erfgoedstrategie en de motie *Stut de Steven*.

In de Erfgoedstrategie is een drietal opgaven geformuleerd:

I. Betere instandhouding en bescherming
II. Krachtiger publieksbereik door professionalisering, regie en samenwerking
III. Inzet op profilering als oudste stad met Werelderfgoed

Elke opgave kent een eigen uitvoeringsagenda en planning. Gezamenlijk vormen de opgaven een duidelijke route naar een toekomstbestendig erfgoed van onze gemeente, zowel boven- als ondergronds.

Opgave 1 Betere instandhouding en bescherming

Onze eerste prioriteit is te zorgen voor een betere instandhouding en bescherming van ons erfgoed. Dit willen we de komende jaren gaan doen door in te zetten op de volgende taken, in volgorde van prioriteit:

1. Reguliere wettelijke taken volledig kunnen uitvoeren.
2. Uitvoering beschermingsprogramma, waarbij het college van burgemeester en wethouders bevoegd is monumenten aan te wijzen.
3. Actualiseren en completeren uitvoerend erfgoedbeleid.
4. Data en werkprocessen op orde.

1. Reguliere wettelijke taken

Een gemeente heeft op het gebied van erfgoed aan aantal wettelijke taken. Deze taken vloeien voort uit het Besluit ruimtelijke ordening, de Erfgoedwet/Monumentenwet 1988, de Wabo en gemeentelijke regelgeving als de Erfgoedverordening en de Beleidsregels vergunningverlening, toezicht en handhaving fysieke leefomgeving. De rijkswetten worden naar verwachting in 2022 samengevoegd in de Omgevingswet. De gemeentelijke taken blijven hiermee bijna hetzelfde. Wel komt het proces voor vergunningverlening voor archeologische rijksmonumenten bij de gemeenten te liggen. Dit is een nieuwe taak bij in werking treden van de Omgevingswet.
Met de Stadsbegroting 2021-2024 is budget beschikbaar gesteld om deze taken goed te kunnen uitvoeren.

Voor zowel bovengronds als ondergronds archeologisch erfgoed adviseren wij bij ruimtelijke ontwikkelingen, zoals bestemmingsplanprocedures en ambitiedocumenten. Voor archeologisch erfgoed adviseren wij op basis van de AMZ-cyclus in vergunningenprocedures. Voor gebouwde monumenten adviseren we monumenteigenaren en projectontwikkelaars over verbouwings- en herbestemmingsmogelijkheden. Het beheer van het UNESCO-Werelderfgoed voor de Nijmeegse gebieden is eveneens een gemeentelijke taak.

2. Beschermingsprogramma erfgoed

Voor het beschermingsprogramma is jaarlijks € 100.000,- beschikbaar. We hebben een groslijst van circa 600 objecten die in aanmerking komen voor bescherming als monument. Bescherming van erfgoed kan naast aanwijzing als monument ook door middel van een aantal andere instrumenten, zoals regelingen in het bestemmingsplan of via Beeldkwaliteitsplannen, geregeld worden.
Nader onderzoek moet aantonen of de objecten van de groslijst daadwerkelijk beschermwaardig zijn en wat de best passende manier van beschermen is.

De groslijst bestaat uit de volgende inventarisaties:

- Aandachtslijst Cultureel erfgoed (circa 300 objecten en gebouwen uit diverse inventarisaties)
- Reeds voornemen tot beschermingslijst (200 objecten en gebouwen uit de inventarisaties Heijendaal, Wederopbouw, bouwhistorische waardenkaart)
- Wederopbouw Centrum ten behoeve van aanwijzing tot beschermd stadsbeeld (beschermd gebied met voorstel voor circa 30 stadsbeeldobjecten)
- Archeologie
- Scholenonderzoek 1940-1968 (inventarisatie van 35 scholen, waarvan een deel monumentwaardig)
- Naoorlogse gebouwgebonden kunst (inventarisatie van circa 100 nog bestaande onbeschermde kunstwerken, waarvan 21 toppers die in aanmerking komen voor bescherming als gemeentelijk monument)

De objecten die het meest risico lopen op ongewenste verbouwingen of sloop zullen we als eerste gaan aanwijzen. Hierbij zullen we de volgende prioritering hanteren:

1. Objecten waar we al een redengevende omschrijving of onderzoek van hebben:
   - Begraafplaats Dorpsstraat
   - Van Dulckenstraat 18 (vml smederijwoning)
   - Grafmonument De Bazel op begraafplaats Rustoord
   - Seinhuisje
   - Kinderdorp Neerbosch
2. Objecten binnen het centrum:
   - ca. 100 bouwhistorie monumenten
   - ca. 60 wederopbouwpanden (inclusief wederopbouwkunst)
   - overige panden binnen het centrum (ca. 25 panden)
3. Nationaal Wederopbouwgebied (ca. 30 beeldbepalende panden)
4. Wederopbouw buiten het centrum
5. Scholen
6. Industrieel erfgoed (ca. 55 objecten)
7. Agrarisch erfgoed (ca. 30 objecten)
8. Overige categorieën Aandachtslijst (ca. 40 objecten)
9. Woonhuizen Aandachtslijst (ca. 140 objecten)

Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of alle gebouwen, objecten en gebieden daadwerkelijk in aanmerking komen voor bescherming en wat het juiste beschermingsinstrument is. Voor het Nationaal Wederopbouwgebied gaan we voorlopig uit van een bescherming via het bestemmingsplan en aanwijzing van panden als beeldbepalend pand, waarmee we ook gebouwgebonden kunst kunnen beschermen.
Recent onderzoek heeft uitgewezen dat het terrein van Kinderdorp Neerbosch, inclusief een deel van de bebouwing dat nog niet beschermd is, van hoge cultuurhistoriche waarde is. We zullen onderzoeken hoe we, mede gelet op de ontwikkelingen en afspraken die er zijn in het gebied, deze waarden zo goed mogelijk kunnen beschermen en behouden.

Aanwijzing monumenten door raad of college?

Aanwijzing van monumenten is op basis van de vigerende Monumentenverordening een bevoegdheid van de raad. Met het voorstel voor de nieuwe Erfgoedverordening kan deze bevoegdheid bij het college neergelegd worden. De redenen om deze wijziging van de Erfgoedverordening goed te keuren zijn als volgt.
Aanwijzing van monumenten ziet het college als een uitvoerende taak. De kaders zijn vastgelegd door de raad door in de Erfgoedstrategie te stellen dat we de bescherming van ons erfgoed op orde willen hebben. Daarnaast heeft de raad in 2015 reeds besloten over de gebouwen en objecten die op de Aandachtslijst Cultureel Erfgoed, die de basis vormt voor het aanwijzingsprogramma, staan. Daarnaast is het college efficiënter, waardoor we meer monumenten per jaar kunnen aanwijzen. We kunnen daarom sneller de achterstanden wegwerken. Per brief kan het college de gemeenteraad op de hoogte houden van de voortgang van het beschermingsprogramma.

Naoorlogse gebouwgebonden kunst

Bescherming van naoorlogse gebouwgebonden kunst is onderdeel van het beschermingsprogramma. Bij de raadsinformatiebrief van 10-03-2020 (kenmerk E20.001228) hebben wij u geïnformeerd over de inventarisatie van naoorlogse gebouwgebonden kunst en de beleidsopties voor instandhouding van de kunstwerken.

Op basis van de Erfgoedstrategie kiezen we ervoor om de toppers van de inventarisatie, waarvan de gebouwen ook architectuurhistorische waarde hebben, te beschermen als monument. De objecten waar het om gaat nemen we mee in het beschermingsprogramma en vallen binnen de categorieën waar we het meest prioriteit aan geven.

Gelet op de gestelde prioriteiten in de Stadsbegroting 2021-2024 hebben we geen invulling kunnen geven aan het voorstel van de gemeenteraad voor een noodfonds voor herplaatsing van kunstwerken. Voor het in de Erfgoedstrategie genoemde fonds voor gemeentelijke monumenten zullen we onderzoeken hoe we een passende regeling kunnen ontwikkelen, waarbij we ook aandacht zullen hebben voor herplaatsing van gebouwgebonden kunst. Indien dit leidt tot een regeling, zal het college hiervoor een begrotingsclaim doen.

Bescherming erfgoed in het omgevingsplan

Voor 2029 moet er een definitief omgevingsplan zijn. Waardevol erfgoed zal dan ofwel een bescherming als monument moeten hebben of door middel van planregels in het omgevingsplan beschermd worden. Hiervoor zal de cultuurhistorische waardenkaart omgezet moeten worden naar regels voor bescherming en ontwikkeling in het omgevingsplan. De werkzaamheden hiervoor zullen de komende jaren ingepland worden. Het archeologisch erfgoed is beschermd via beleidsregels in het facetbestemmingsplan archeologie, gebaseerd op de archeologische beleidskaart uit 2014. Dit jaar wordt een update gemaakt van de archeologische beleidskaart met nieuwe beleidsregels in het facetbestemmingsplan, zodat ook deze bescherming kan worden opgenomen in het omgevingsplan.

3. Actualiseren en completeren beleid

Voor uitvoering van deze wettelijke taken is kaderstellend beleid nodig. Onderstaand schema biedt een overzicht van de nog op te stellen of te actualiseren beleidsstukken. De tabel geeft een prioritering aan.

Werkzaamheden/taken	Deadline	Procedure

Erfgoedverordening	Q2 2021	Vaststellen raad
Beleidskaart en facet bestemmingsplan archeologie	Q4 2021	Vaststellen raad
Beleidskaart cultuurhistorie	Q4 2021	Vaststellen Raad
Bijdrage aan project Omgevingswet	Afhankelijk van project	
Bijdrage aan actualisatie regionale VTH-beleid	Afhankelijk van project	
Protocol omgang Toevalsvondsten archeologie	Eind 2021	Uitwerking bestaand erfgoedbeleid
Procedure aanvraag vergunning archeologische rijksmonumenten	Eind 2021	
Kerkenvisie	Eind 2021	
Uitvoeringsvoorschriften actualiseren	Q1 2022	Vaststellen college
Beleid verduurzaming monumenten	Q2 2022	
Beleid omgang vrijwilligers in de archeologie (participatie)	Q1 2022	

Verder zullen de volgende onderwerpen nog in beleidsproducten uitgewerkt moeten worden, maar hier is nog geen concretere planning voor te geven:

- Vindplaatsen en vondsten WOII, naar aanleiding van het advies van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
- Instandhoudingsplicht monumenten

4. Data en werkprocessen op orde

Voor een efficiënte uitvoering van onze wettelijke taken en beleid is het van belang dat de diverse werkprocessen op orde zijn. Hier zal de komende jaren in geïnvesteerd worden.
Een van de processen is het voorzien van een archeologische regel bij de omgevingsvergunning. Hiervoor moet onze kennis over archeologie toegankelijk zijn. Veel veldonderzoeken uit de vorige eeuw zijn niet gepubliceerd in rapportages noch toegevoegd aan onze database. Om deze gegevens beschikbaar te maken en direct raadpleegbaar te maken wordt dit jaar een digitale database met kaart ontwikkeld (Project Kennisontsluiting archeologie). Dit wordt mogelijk gemaakt dankzij de voor dit jaar beschikbaar gestelde € 200.000 bij vaststelling van de Erfgoedstrategie.

Opgave 2 Krachtiger publieksbereik

Het verhaal van de stad is van groot belang voor Nijmegen. Het draagt bij aan de verbinding van de inwoners bij hun wijk of buurt, maar ook bij de stad. Daarnaast zorgt de keuze voor een duidelijk profiel voor het aantrekken van bezoekers en (meerdaags) toerisme, een kans voor ondernemers. Dat geeft de stad een economische impuls.

Poorten naar de stad

Voor de beleving van de stad is het belangrijk dat bewoners en bezoekers ‘het verhaal van de stad’ kunnen herkennen. We werken de drie historische lagen (Romeinen, middeleeuwen, WOII) en de landschappelijke laag (de strategische ligging aan de rivier) voor de publieksbeleving verder uit.

In 2022 loopt het Uitvoeringsprogramma Verleden Verbeeld af. Het college evalueert de tweede helft van dit jaar het programma en de inzet van de huidige middelen €100.000,-. We willen gaan werken aan een uniformering van de

uitingen in de stad. Met een duidelijk beeldmerk en herkenbare opmaak. De kapstok voor het verhaal van Nijmegen is de Canon en de daarvan afgeleide tijdlijn van Nijmegen. We werken niet meer ad hoc aan losse projecten maar vanuit een overkoepelend verhaal aan de bovengenoemde thema's. Dit in relatie tot de vastgestelde citymarketingstrategie en het nog te ontwikkelen Masterplan Limes. Deze lijn moet dan ook terugkomen in grote ontwikkelingslocaties als Stationsgebied en Valkhofkwartier, de poorten van de stad.

We nemen in de evaluatie ook de afweging mee of er een structurele subsidiemogelijkheid voor de erfgoedinstellingen in moet komen, zoals de mogelijkheden die er voor de culturele instellingen zijn. Het college houdt de gemeenteraad op de hoogte met een raadsinformatiebrief, indien nodig komt er in 2022 een voorstel naar de raad.

Erfgoedaanjager

Het erfgoedveld bestaat uit talloze verenigingen en stichtingen met vrijwilligers die een stukje van het verhaal van Nijmegen op hun eigen manier vertellen. Het veld is echter versnipperd en het is nodig om een samenwerking tussen alle partijen én partijen van andere disciplines samen te laten werken. Daarvoor stellen we in 2021 een erfgoedaanjager aan. De werving is gestart en medio 2021 hebben we een Erfgoedaanjager benoemd.

De aanjager krijgt de opdracht verbinding te zoeken tussen de partijen onderling, met partijen uit andere sectoren, zoals kunst en high tech. Vanuit een onafhankelijke positie, maar met draagvlak onder de partijen regisseert de aanjager de samenwerking van alle partijen binnen de kaders van de Erfgoedstrategie. We stellen een stuurgroep in, met vertegenwoordiging van het bestuur van het CPRN, het Valkhofmuseum, Numaga en het Bevrijdingsmuseum. Hierover is veelvuldig gesproken met bestuur en leden van het CPRN. De stuurgroep stuurt de erfgoedaanjager aan, dit doen wij als gemeente niet. De aanjager is van het veld en van de stad, niet van de gemeente.

Vanuit toeristisch oogpunt is het van belang extra aandacht te genereren voor het Valkhofkwartier, maar de samenwerking kan landen op verschillende plekken in de stad. De komende periode werken we er aan om het Valkhofkwartier steviger op de kaart te zetten.

Herstructurering rol- en taakverdeling

We nemen zelf de regierol en stimuleren de activiteiten van de instellingen en anderen in de stad. Dit doen we door dit jaar te werken aan een subsidie met een duidelijke opdracht voor het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis, in plaats van het detacheren van een medewerker als coördinator van het Huis. Het bestuur van de Stichting Huis van de Nijmeegse Geschiedenis kan hiermee een professionaliseringslag in gang gaan zetten.
Daarnaast dragen we dit jaar de uitvoerende taken voor 024Geschiedenis, Open Monumentendag én educatie over aan de logische partijen in de stad. Dat doen we in overleg mét die partijen.

Opgave 3 Inzet op profilering als oudste stad met Werelderfgoed

Nijmegen is de oudste stad van Nederland dankzij de stichting van een nederzetting door en voor de Romeinse legioenen en het volk dat hiertoe werd aangetrokken. Deze eerste stedelijke nederzetting, Oppidum Batavorum, was gelegen op een strategisch punt in de stad, op de heuvel die we nu kennen als Het Valkhof. Het was een bestuurlijk centrum en een handelsplek. Romeinse legeronderdelen waren gevestigd in verschillende perioden vanaf de eerste eeuw v.Chr. op het Valkhof, de Hunerberg en het Kops Plateau. Deze legerplaatsen waren de eerste van ons land en van hieruit werd de Romeinse rijksgrens, de Limes, binnen wat nu Nederland is, gevestigd en in stand gehouden langs de toenmalige loop van de Rijn. Dit deel van de Romeinse Rijksgrens is, net als bijvoorbeeld de Muur van Hadrianus in

Groot-Brittannië, genomineerd voor de Unesco Werelderfgoedlijst. De nominatie wordt momenteel beoordeeld en in de zomer van 2021 zal het Werelderfgoedcomité een uitspraak doen over toetreding tot de Werelderfgoedlijst. Nijmegen komt dan in het illustere rijtje te staan met bijvoorbeeld Stonehenge en de Egyptische piramiden.

Draagvlak door zichtbaarheid van Romeins Nijmegen

Vereisten van Unesco om in aanmerking te komen voor de prestigieuze Werelderfgoedlijst is een zorgvuldige omgang met de terreinen die zijn aangemerkt tot Werelderfgoed én draagvlak door zichtbaarheid van het erfgoed onder een breed publiek.
Een plaats op de Werelderfgoedlijst biedt ook kansen voor toerisme en recreatie. Om zichtbaarheid te vergroten en kansen te benutten wordt dit jaar een Masterplan Limes opgesteld. Hiervoor is €115.000 beschikbaar vanuit de Erfgoedstrategie voor de komende vier jaar. Naast het opstellen van het Masterplan Limes is het budget ook bedoeld voor het opstarten van activiteiten die samenhangen met wetenschappelijk onderzoek (financiering Bijzondere Leeropdracht 'Geschiedenis van Nijmegen' aan de Radboud Universiteit) en het vieren van een positief besluit van Unesco, die deze zomer verwacht wordt.

In het Masterplan Limes wordt opgenomen wat de meest effectieve manier is om een breed publiek kennis te laten maken met het Nijmeegs Romeinse erfgoed en om economisch effect te bewerkstelligen. Hiertoe worden stakeholders uitgenodigd om met elkaar een strategisch plan voor het positioneren van de Romeinse Limes te ontwikkelen. Hiermee moet het Werelderfgoed uitgroeien tot een van de instrumenten voor een levendige stad. Het Masterplan zal een route uitstippelen van benodigde acties en maatregelen om Nijmegen lokaal, nationaal en internationaal op de kaart te zetten als de oudste stad. Een ambitie waar vele sectoren baat bij zullen hebben. Daarnaast wordt verkend hoe Nijmegen een thuis kan bieden aan een Kenniscentrum Limes, waar wetenschap en publiekservaringen op dit gebied samenkomen. Hierbij wordt samenwerking gezocht met regionale en nationale partners. Financiering voor een Kenniscentrum door deze partners is niet ondenkbaar.

Stevenskerk

Met de motie *Stut de Stevens* heeft de gemeenteraad ons college verzocht een financiële regeling mogelijk te maken, zodat fase West van het Masterplan de komende 2 jaar uitgevoerd kan worden. Met het Masterplan werkt de Stichting Stevenskerk de komende 10 jaar aan restauratie en verduurzaming van de Stevenskerk en het verbeteren van de publiekstoegankelijkheid van de kerk. Wij geven uitvoering aan deze motie door een deel van het budget voor het aanwijzingsprogramma voor monumenten (€22.500) en het Masterplan Limes (€10.000) in te zetten voor een subsidie van € 330.000,- aan de Stichting Stevenskerk voor realisatie van fase West.